

ההוגה והמשורר

(להולדת המאה של מ. י. ברדיצ'בסקי)

מאת מ. אונגרפלד

ניטשה בענייני מוסר ותרבות, ו- בכמה גופי הלכות ודיעות של בר- דיצ'בסקי, יש משום הודעות גמורה ומחלטה עפ' ניטשה, הן מבחינת ה- תוכן והן מבחינת הצורה. הוא עקר אותם מקרקע גידולם הגרמני ונטע אותם בקרקע העברית. ועוד: ב. ביטא את הערצתו לחסידות בדברים ה- לקוחים מאת ניטשה וכן העריך את ההתפתחות ההיסטורית של עם יש- ראל בציטטות מתוך הספר „אנטי- בריסטו“ לניטשה.

כן מצאו במאמרי ברדיצ'בסקי הרבה מן הדברים שהביא ניטשה בספרו „על התועלת“ וההפסד של ההיסטוריה ב„שביל החיים“. בר- דיצ'בסקי העביר לספרות העברית גם את „הקרע שבלב“ הניטשיאני. כמוהו ראה גם ב. בחיים המלאים את הערך העליון של האדם, וכי ה- מוסר הוא אויבם הגדול ביותר של החיים. וחיים מלאים פירושה, לא רק סיפוק מאויים כי אם גם גילוי יים הרסניים ואכזריים ועריצות ו- קשיות לב, נקמה ואיבה. ניטשה ראה ב„רצון לכח“ את עצם החיים ואת יסוד החיים: „המלחמה היא ה- חיים בעצמם“. „אין דבר חולני יו- תר מן הרחמים“. אף ברדיצ'בסקי הטיל פגם ברחמנות הישראלית ה- נובעת ובאה מתוך חולשה ולא מ- תוך עודף כוח.

ניטשה הבחין כידוע בין שני סו- רים של אישים היסטוריים: אישים עליונים, שהרצון לכוח הגיע אותם למעשים היסטוריים גדולים, ואי- שים שהולכו עמם להתנוונות ו- לשקיעת החיים.

כניטשה, ראה גם ב. את סיבת שקיעתה התרבותית של האומה ה- ישראלית בתורת הנביאים. גם בר- דעתו של המונותאיזמוס והפוליי- תאיזמוס והאיסלם. הניטשה ב. מ- ניטשו. בעריב יימו סטה ב. מתורת ניטשה והשתחרר גם מהשפעות תו- רות זרות אחרות וחזר כולו אל מעיין מחצבתו ואף צלל ודלה משם אוצר פנינים גדול.

כידוע ביסס ברדיצ'בסקי בצורה אמנותית בסיפוריו, את עיקרי דיי- עותיו על היהדות ועל העולם ש- טבע בדפוס, מחשבה. אם נתקבלו או לא נתקבלו דיעותיו אלה על היהדות, הרי ברור הוא כי לסיפוריו אלה יש ערך אמנותי קיים וגדול. כי ברדיצ'בסקי היה מספר-אמן. ו- אולי אפשר לומר, כי ברדיצ'בסקי לא היה אלא משורר בעיקרו, וכל יתר ענפי יצירתו לא בא אלא ל- השלים ולתסביר את שירתו. ופר- קי השירה של ב. ממלאים תמיד ו- משלימים את פרקי ההגות שלו, כ- שם, שפרקי המחשבה שלו, משמ- שים „תנא דמסייע“ לסיפורית. לכ- אורה לא נכנס ב. לתוך היכל ה- יצירה האמנותית, אלא באופן עראי וכדי לבסס רעיון על רקע השירה ולתמוך בידעות האמנות, אלא מ- רגע שנאתו המשורר בשלהבת אמ- נות השירה, הרי זו נעשית לו מיד עיקר וההספה לרעיון ידוע נעשית טפל והוא מובלע כולו בתוך תי- אורי המאורעות. עיצוב הדמויות ה- נפשות הפועלות.

והגיבורים בסיפורי ברדיצ'בסקי, הדמות הנשקפת מתוכם, היא זו של המשורר עצמו. כי כך היא דרכו ל- רדות אל נבכי נפשו ולהתבונן בעו- רם כפי שהוא מצטייר בדמיונו ו- לעצב עולם פנימי חדש. וכך נשמע מתוך סיפוריו ניגון נפשו. אורה, ונדמה לו כי כבר

ימי הבינים ועוד. כי היהדות הרוח- נית של אחד העם, צופנת בתוכה התנגדות מסוכנת לחייו הטבעיים ו- השלווים של האדם בישראל, כי ב- יהדות ההיסטורית הרוחנית הזאת, פועלים כוחות מסויימים ביחס מנו- גד אל החיים האירופאיים החד- שים. והמתיתות הפנימיות שבנפש היהודי, אינה תוצאה של היחסים שבין היהדות והאנושות, אלא תוצ- אה של היחסים שבין היהדות וה- חיים.

והנה בא אחד העם והוכיח ב- מאמרו הידוע אף הוא בשם „שינוי ערכין“, כי ברדיצ'בסקי הביא אלי- נו את מושגו זה, מבית מדרשו של פרידריך ניטשה. משורר-פילוסוף

גרמני זה יצא כידוע בתורת מוסר חדשה, המיוסדת על שינוי כל ה- ערכין. ושלפיה הרי תכלית מין ה- אדם הוא לפתח ולהגביר אה הכו- חות שנתן לו הטבע, כדי שיחזרום עד לדרגה הגבוהה ביותר שיש ל- השיגה. והשתלמות זו, תיתכן רק על ידי מלחמת הקיום בין אנשי המין האנושי, שהחזק בו גובר ועולה ל- מעלה מבלי לחשוש שמא יפסע על ראשי החלשים וירמסם ברגליו. וכ- די להשיב את כשרון ההשתלמות, צריך לשנות את הערכין המוסריים ולהחזיר למושג ה„טוב“ את המובן שהיה לו לפני שניצח המוסר היהודי את התרבות היוונית והרומאית. היינו טוב הוא האדם החזק שהוא שליט בעולם. („הרצון לכוח“) ו- מבלי להתחשב כלל בהפסד שיצא מזה להמוני החלשים והפחותים ה- גדול.

„כאן לקח איפוא ב. את המושג „שינוי ערכין“, ועל פי דוגמת תורה כללית זו, חידש דוגמה של תורה פרטית יהודית. על הדמיון שבין דעותיו אלה של ברדיצ'בסקי הצ- עיר, לבין דיעותיו על „שינוי הער- כין“ שהטיף להן ניטשה, עמדו גם סופרים אחרים. בפרוטרוט הוכיחה זאת ד"ר עליזה קלוזנר, בספרה „השפעת ניטשה ושופנהאואר על מ. י. ברדיצ'בסקי“. כאן אספה המחב- רת את כל הציטטות מדברי ניטשה, שברדיצ'בסקי מביא אותם במיוחד בהוצאות הראשונות של ספריו. (ב- מהדורות האחרונות השתדל ב. ל- טשטש את עקבות השפעות אלה ו- מחק הרבה מהן). כל אלה מוכיחים, כי ב. קיבל את עיקרי דיעותיו של

לא רבים היו הסופרים בדורו של ברדיצ'בסקי, אשר חרשו כמוהו ה- ריש עמוק כזה בחיי הרוח שלנו ו- אשר השפיעו השפעה מכריעה גם על הסופרים שאסרו מלחמה על ת- רותו ועמלו כל ימיהם לסחור את רוח היהדות האמיתית. וכמה מו- יקות היו לקיומנו הרוחני לעתידנו דעותיו ולהוכיח כמה נוגדות הן ל- היהודי, כי זהו כוחו של הוגה דיי- עות לוחם, שיריביו הנלחמים בו ובמשנתו בשצף קצף כל הימים, מושפעים וסופגים לתוכם, שלא מ- דעת ושלא מרצון „מרעיונותיו ה- נפסדים“, שאותם הם עלולים להע- ביר מן העולם.

פולמוס גדול עוררה בשעתו ב- סובלוציסטיקה העברית הדרושה ל- „שינוי ערכין“ אשר הביא ברדיצ'ב- סקי הצעיר אל הרחוב היהודי, רבים טענו, כי אין דרישה זו אלא הע- חקה מדוייקת של סיסמתו הידועה של פרידריך ניטשה: א ורטונגן אלר וורטעה ועל כן היא זמורת זר בכרם ישראל, ונגד הניטשוואניזמוס העברי הזה, יצאו אז אחד העם, א.ד. גורדון, ד"ר פרופ' יוסף קלוז- נר וכי. ולעומת זה עמלו י.ת. בר- נר, פ. לחובר, יעקב רבינוביץ ועוד להוכיח, כי ברעיונותיו החדשים של ברדיצ'בסקי, אין למצוא כל השפעה ניטשיאנית והם חידושו המקוריים של הוגה דיעות עברי.

א. בעקבות ניטשה

הוגה דיעות שגון ומשורר גלוי עינים, הולכים שלובי זרוע ביציר- תו של ברדיצ'בסקי, יצירה שהיא מוגה של מחשבה ושירה ובמרכזו עומדה הדרושה ל„שינוי הערכין בחיינו, שעיקרו השחרור מירוש- העבר מההיסטוריוס השולט בנו, ה- שחרור משלטון הספר והשיבה אל תרבות הטבע, זו ששלטה בעמנו לפני תקופת הספר. תקופה מאוש- רת, שבה שר ישראל את שיר ה- עולם והטבע והימים היו ימי הרח- בות והיופי, עד שגשתלטה בנו תר- בות הספר, תרבות הדת — תרבות זו, המעוררת מגיקרה, ומפני שאין יהדות משוחפת לכל הדורות ואבו- תינו הקדמונים נלחמו ביהדות זו שעליה גאותנו היום. עלינו לחזור אל היהדות של חיים, זו ששלטה בנו בטרם שנוצחה בישראל לאחר מאבק ממושך היהדות הנבואית וה- פרושית, זו שלימדתנו, כי חטא יש- ראל ורעים מעשיו. עלינו לחזור אל היהדות של „הממרים והמתאוננים“ של „נביאי השקר“ זו של „אחר“ ושפינוזה, זו של הגידחים והמרוח- קים בזרוע מקרבנו, זו של השומרו- נים והקראים ושל האפיקורסים ו- „הספרים הגנוזים“. ובעטית של ה- „היהדות ההיסטורית“ הזאת, אשר — הרחיקה אותנו ממעיינות היצירה ו- השירה והטבע, נתרבו לדעת ב. בור- מננו, הקרעים בבית ישראל ובנפש יחידיה. זהו צער הקרע שנפש ה- אומה על דורותיה דאבה וכאבה אותו.

ברדיצ'בסקי מיוג את דברי ההגות שלו בדברי שירה ועל כן הם מוש- כים אמנם את הלב ומשביעים יו- תר, אבל אינם מבהירים יותר. ו- השקפתו זו של ברדיצ'בסקי, היא אשר אילצה אותו לצאת נגד אחד העם וחבריו, ונגד אותה האידיאולו- גיה הלאומית החדשה, המבוססת על היהדות ההיסטורית ועל עברה של האומה, על ערכי הנבואה והיהדות ותלמודית והפילוסופיה הדתית של

כגורלו של מיכאל בסיפור „מח- נים“, זה העומד על הגבול שבין שני עמים ומורד במסורת אבות, ו- יוצא אל עולם הגויים החפשי לרי- כוש דעת והוא מצליח שם לכאורה ונדמה לו כי כבר התנער קירושת הגיטו ונקלט בעולם הגויים ה„מת- קדם“, עד כדי נשואי תערוכה, ו- אולם נתברר לו, שבו עצמו שוכנים „מתניים“ ולבו ורגשותיו תקועים עדיים בחיק היהדות והוא מבקש מפלט וחסות בבית הכנסת אצל אלוהי ישראל לאמור; לא רשעת הגויים וחוקיהם עומדים לו לשטן לצעיר היהודי השואף להיחלץ מ- כבלי המסורת אלא נפשו השסועה המפרפרת בין שני עולמות.